

Ιστορία του Μοναχισμού Ο άγιος Νείλος Αγκύρας και ο Μοναχισμός

/ [Ορθόδοξη πίστη](#)

Φωτό: athosmount.blogspot.gr

του Γεωργίου Φλωρόφσκυ

Επίτιμου καθηγητού της Ιστορίας της Ανατολικής Εκκλησίας του Πανεπιστημίου του Harvard

Ο Αγ. Νείλος Αγκύρας ονομάζονταν, δυστυχώς, εσφαλμένα «Σιναΐτης». Η παρεξήγηση προήλθε από το έργο με τον τίτλο *Narrationes de caede monachorum in monte Sinae* -Διηγήσεις της σφαγής των μοναχών στο Όρος Σινά (Migne, *Patrologia Graeca* 79, 589-693). Αυτό το έργο ισχυρίζεται ότι είναι βιογραφία, αλλά δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια τυπική Βυζαντινή ρομαντική νουβέλλα. Σ' αυτό το «μυθιστόρημα» ο Νείλος παρουσιάζεται ως έπαρχος στην Κωνσταντινούπολη την εποχή τού Θεοδοσίου τού Μεγάλου (379-395). Ο Νείλος, σύμφωνα με αυτό το «μυθιστόρημα», παραιτήθηκε από τη θέση του και πήρε το γιο του, τον Θεόδουλο, μαζί του για να γίνει ερημίτης στο Όρος Σινά. Οι μοναχοί δέχτηκαν επίθεση βαρβάρων ληστών, και εσφάγησαν ή συνελήφθησαν αιχμάλωτοι. Ο γιος τού Νείλου συνελήφθη· ο Νείλος κατάφερε να διαφύγει. Αλλά ο Θεόδουλος

τελικά κατάφερε να ξανασυναντηθεί με τον πατέρα του, και οι δυο, κατά το «μυθιστόρημα», χειροτονήθηκαν ιερείς από τον επίσκοπο της Eleusa στην Παλαιστίνη και εστάλησαν πίσω στο Όρος Σινά. Ήταν αυτή η μυθική διήγηση στο έργο «Narrationes ... » που επέδρασε στα λειτουργικά βιβλία της Ελληνικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, ιδιαίτερα το Βυζαντινό Συναξάριο τού δέκατου αιώνα, και, από εκεί, από αυτήν τη μυθική διήγηση, καθιερώθηκε το εσφαλμένο όνομα τού «Νείλου τού Σιναΐτη». Αυτό δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα τυπικό Ελληνιστικό μυθιστόρημα. Η πραγματική βιογραφία είναι εντελώς διαφορετική.

Ο Νείλος γεννήθηκε, φαίνεται, στην Άγκυρα και μορφώθηκε στην Κωνσταντινούπολη όπου έγινε μαθητής του Αγ. Ιωάννου τού Χρυσοστόμου, και υπερασπίστηκε γενναία τον Χρυσόστομο κατά των εχθρών του. Ο Νείλος έφυγε από την Κωνσταντινούπολη και έγινε ηγούμενος σ' ένα μοναστήρι κοντά στην Άγκυρα. Διατηρούσε μια τεράστια αλληλογραφία και άσκησε ευρεία επίδραση πάνω στους συγχρόνους του. Έζησε στο μοναστήρι μέχρι του θανάτου του περί το 430.

Εκείνο που πρώτα απ' όλα προκαλεί κατάπληξη είναι η έκταση και η ποικιλία της αλληλογραφίας του —έγραψε 1.061 επιστολές. Η συλλογή των επιστολών του αναφέρεται τόσο νωρίς όσο είναι η εποχή της Έβδομης Οικουμενικής Συνόδου (787). Κάθε τι μέσα σ' αυτήν δεν είναι μια επιστολή κατά κυριολεξία. Μερικά είναι πολύ σύντομα -αυτά είναι μάλλον αποσπάσματα, συχνά επί μέρους «ρητά». Στη συλλογή των επιστολών δεν τηρείται ούτε χρονολογική ούτε συστηματική τάξη (ανατυπώθηκε στο Migne, Patrologia Graeca 79, 81-582).

Οι επιστολές του Αγ. Νείλου μαρτυρούν την επίδραση και το κύρος του. Ήταν ένας «πνευματικός πατέρας», ένας οδηγός μοναχών και λαϊκών. Επίσκοποι, ακόμα και ο αυτοκράτορας, απευθύνονταν προς αυτόν και του ζητούσαν συμβουλές και κατευθύνσεις. Δύσκολα θα μπορούσε να ήταν ιερέας. Οπωσδήποτε, λέγει ρητά και ωμά ότι η Ιερωσύνη είναι επιζήμια για τους μοναχούς γιατί τους ξαναγυρίζει πάλι στον κόσμο και την ταραχή του.

Στις επιστολές του ο Αγ. Νείλος ασχολείται με τα πιο ποικίλα θέματα. Μερικές είναι δογματικές (κατά των Αρειανών, για την ανάσταση, κατά Απολλιναριστών)· συχνότερα είναι εξηγητικές (βλέπε τα αποσπάσματα από την εξήγησή του στο Άσμα Ασμάτων στον Προκόπιο Γάζης, ο οποίος παραθέτει από το έργο τού Νείλου 61 φορές). Ερμηνεύει τις Γραφές ηθικά και αλληγορικά: «στο αισθητό μελετούμε το πνευματικό». Πολλά μέσα στις Γραφές λέγονται κατά τέτοιο τρόπο «ώστε να προσπαθούμε να βρούμε τη σημασία όλων αυτών» και να ανακαλύπτουμε «την έννοια κρυμμένη μέσα στους χαρακτήρες». Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για την Παλιά Διαθήκη. «Οι Μωσαϊκοί χαρακτήρες απαιτούν πολλή σκέψη ή κατανόηση και πολλή

μελέτη». Οπωσδήποτε αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει κανείς να περιφρονεί τη γραμματική ή «ιστορική» σημασία των ιστοριών της Βίβλου. Πρέπει απλώς να μην μένει κανείς σ' αυτήν — πρέπει κανείς να προχωρήσει πιο πέρα — «στο βαθμό που είμαστε ένας μικρόκοσμος».

Είναι παράξενο που ο Αγ. Νείλος συμβούλευε τους μοναχούς να διαβάζουν την Καινή Διαθήκη, όχι την Παλιά Διαθήκη, αφού η Παλιά Διαθήκη δεν προκαλεί αρκετή θλίψη και τρυφερότητα στην καρδιά. Ο Αγ. Νείλος έχει μια αρνητική στάση έναντι της αναγνώσεως ξένων συγγραφέων: «τι χρειάζεται να μαζεύετε «αυτόν τον κυκεώνα, αυτή τη σκόνη, αυτόν τον βρώμικο σωρό των Ελληνικών βιβλίων» που είναι γεμάτα από «μάταιη σοφία και κακία».

Περισσότερο από ο,τιδήποτε άλλο, ο Αγ. Νείλος μιλά για τις οδούς της πνευματικής ζωής στα γράμματά του. Διαπραγματεύεται αυτά τα ίδια θέματα στις εκτενείς επιστολές και «προσφωνήσεις» του. Η πιο σπουδαία είναι De Oratione (Περί Προσευχής) την οποία πολλοί ερευνητές αποδίδουν στον Ευάγριο τον Ποντικό ή Συριακή μετάφραση την αποδίδει επίσης στον Ευάγριο. Πολλά από όσα λέγονται στο De Oratione είναι όμοια με ό,τι λέγεται στα έργα που γίνονται δεκτά ως έργα τού Αγ. Νείλου από τους περισσότερους ειδικούς. Η τελική κρίση για τον συγγραφέα του De Oratione αναμένεται ακόμα να γίνει στο μέλλον. Το έργο, αν και μικρό, περιέχει 153 «κεφάλαια», που είναι όλα αφορισμοί. Ο αριθμός 153 είναι παρμένος από τον αριθμό των ψαριών που πιάστηκαν, κατά το χωρίο Ιω. 21,11! Πρέπει επίσης να μνημονεύσουμε το De monastica exercitatione (Λόγος Ασκητικός) και το De voluntaria paupertate (Περί ακτημοσύνης). Είναι πολύ πιθανόν ότι το όνομα τού Αγ. Νείλου τέθηκε αργότερα σε μερικά κείμενα του Ευαγρίου.

Ο Αγ. Νείλος έγραψε σε μια εποχή μοναστικής παρακμής. Ένα καταγγελτικό μοτίβο ηχεί οξύτατα στα έργα του. «Η μοναστική ζωή, που κάποτε ήταν ποθητή και ένδοξη, τώρα εγείρει αντίθετα αισθήματα. Όλες οι πόλεις και τα χωριά είναι γεμάτα με ψευδομοναχούς οι οποίοι περιφέρονται χωρίς σκοπό και χωρίς νόημα. Και μπορεί τώρα να βρεθεί ένας νέος Ιερεμίας για να περιγράψει την κατάσταση μας πλήρως και όπως της αξίζει;»

Ο Αγ. Νείλος μας υπενθυμίζει πρώτ' απ' όλα τη σημασία και τη βεβαιότητα της μοναστικής απαρνήσεως. Αυτή είναι η οδός που οδηγεί έξω από την πόλη ή την «πολιτική» ζωή. Είναι ευαγγελική αδιαφορία με την ελπίδα της ευνοίας και της γενναιοδωρίας τού Θεού μια απάρνηση των καθημερινών φροντίδων και μια αναισθησία προς αυτές. Ο μοναχισμός είναι να αγαπάς τη σοφία, τη φιλοσοφία (βλέπε την Περί Ιερωσύνης Λόγους του Χρυσοστόμου) τη μόνη αληθινή και γνήσια φιλοσοφία. Και να αγαπάς τη σοφία όχι μόνο στη σκέψη αλλά και στη ζωή. Είναι ανάγκη να είμαστε όχι μόνο «μαθητές» αλλά και «μιμητές» τού Χριστού. «Γιατί

αγάπη της σοφίας είναι διόρθωση των ηθών, με αληθινή γνώση τού τι υπάρχει».

Η ζωή αυτού τού κόσμου είναι όλη πάθος, ταλαιπωρία, και φροντίδα. Ο στόχος της δοκιμασίας είναι η απάθεια — με άλλα λόγια, η αμεταβλητότητα, η σταθερότητα. Σ' αυτά βρίσκεται η θέωση μια ομοιότητα με τη Θεϊκή αμεταβλητότητα και αιωνιότητα. Σ' αυτά βρίσκεται η πραγμάτωση της εικόνας τού Θεού, το «αποτύπωμα της αρχικής Εικόνας».

Η απάθεια είναι δυνατή μόνο διαμέσου της απαρνήσεως. Τίποτε στον κόσμο δεν πρέπει να παραμείνει ελκυστικό. «Ο Κύριος μας ελευθέρωσε από κάθε φροντίδα για τα γήινα, και μας έδωσε την εντολή να ζητούμε μόνο τη βασιλεία των ουρανών». Αυτό είναι μη φιλοκτημοσύνη -όχι απλώς πτώχεια αλλά ολική έλλειψη, και ακόμα έλλειψη κάθε επιθυμίας να κατέχεις ό,τιδήποτε. «Γιατί δεν είμαστε εμείς που εξασφαλίζουμε αυτό που είναι αναγκαίο για τη ζωή μας. Ο Θεός χορηγεί τα πάντα». Η απάρνηση της γήινης ζωής και των ενδιαφερόντων της δεν είναι απέχθεια τού σώματος. Η ποταπότητα τού σώματος οφείλεται στη θνητότητα του, όχι στην υλικότητά του, και η δίψα για την απαλλαγή από τα σαρκικά δεσμά σβήνει με την ελπίδα της αναστάσεως — μέσα στο ίδιο το σώμα το οποίο, εν τούτοις, είναι τώρα αθάνατο και άφθαρτο, έχοντας αναζωογονηθεί από το Άγιο Πνεύμα.

Οπωσδήποτε, η ρίζα και το κεντρί της αμαρτίας δεν είναι στο σώμα αλλά στη βούληση ή στην καρδιά «η αμαρτία αρχίζει και σταματά μέσα στην ανθρώπινη βούληση». Σ' αυτό οφείλεται η θεραπευτική και καθαρτική δύναμη της μετανοίας. Ο Θεός δέχεται όχι μόνο την καθαρότητα, την αλήθεια, την ανδρεία, και την δοκιμασία, αλλά και τα δάκρυα μια «σπορά δακρύων», την ευωδία τού θρήνου, περίλυπες σκέψεις, το φίλημα της πόρνης, μια καρδιά θλιμμένη και ταπεινή με άλλα λόγια, τη θέληση ή την αγάπη για το καλό, όχι λιγότερο από τού να κάνεις καλά έργα ή την ίδια την αρετή.

Η μετάνοια είναι ένα «σημείον αναγεννήσεως και το έσχατο σημείον αναστάσεως, η οποία από μακριά γίνεται αντιληπτή από πνευματικούς οφθαλμούς». Και εκείνοι που πέθαναν πήγαν μαζί με τους δικαίους, γιατί το πιο σπουδαίο απ' όλα είναι η εσωτερική βούληση και μια στροφή της θελήσεως. «Σηκώσατε το σταυρό σας, ακολουθώντας το Χριστό, έχοντας αφήσει τα πάντα — τον πατέρα σας, το πλοίο σας, τα δίκτυα σας, και τα σύνεργα κάθε τέχνης, και μαζί μ' αυτά κάθε δεσμό αίματος και κάθε ανάμνηση. Γιατί ο Χριστός, με τον οποίο ενωθήκατε, θέλει να αγαπηθεί περισσότερο από κάθε άλλον. Μαζί του πεθάνατε, και μαζί του μπήκατε μέσα στον ευλογημένο τάφο της απάθειας».

Αυτή είναι μια εντολή όχι μόνο για μοναχούς — είναι ο γενικός βαπτισματικός

όρκος. Αλλά ακόμα πιο σπουδαία είναι «η ελευθερία της καρδιάς, η οποία ξεπερνά κάθε μέτρο εντολών και όρκων που υποδουλώνουν σε κάποιο καθήκον, η οποία υπερβαίνει την κατηγορία τού καθήκοντος με την ακόρεστη αγάπη, με μια λαχτάρα και ακόρεστη αγάπη για σοφία».

Η τελειότητα δεν είναι προσιτή στον καθένα, και δίνεται από τον Θεό, ως δώρο. Όμως, η αγάπη για τελειότητα είναι, όχι μόνο προσιτή, αλλά και υποχρεωτική. Η ολική ένδεια δεν είναι μέσα στη δυνατότητα τού καθενός. Αλλά η αποξένωση από τα κοσμικά πράγματα είναι ένας κοινός κανόνας. Οποσδήποτε, δεν επιτρέπεται καμιά υπερβολή, και η ζωή πρέπει να περνά με εργασία.

Η σπουδαιότητα του μοναχισμού βρίσκεται όχι τόσο πολύ στη «δοκιμασία» και την αυτονέκρωση όσο στην προσευχή. Είναι για χάρη της προσευχής που πρέπει κανείς να απαρνηθεί. Υπάρχουν δυο τύποι προσευχής: η ενεργητική και η θεωρητική. Μια προσευχή λέξεων, όταν ο νους τις ακολουθεί με τρυφερότητα· και μια προσευχή μιας σιωπηλής, ανοιχτής καρδιάς. Όταν η καρδιά είναι σιωπηλά ανοιχτή, σαν βιβλίο γεμάτο με γράμματα, η προσευχή εκφράζει τη θέλησή της με σιωπηλές εικόνες, με σιωπηλούς τρόπους. Αυτοί είναι μια «ορισμένη έκσταση τού νου, η πλήρης απάρνηση των αισθητών, όταν από τους ανεκκλήτους στεναγμούς του Πνεύματος, αυτός προσεγγίζει τον Θεό». Αυτό είναι το τέρμα ή το όριο της προσευχής, το «όριο της απάθειας». Αυτό είναι ένα δώρο, όμως, και δεν πρέπει κανείς να το εκζητά με ισχυρογνωμοσύνη. «Αν δεν έχεις ακόμα λάβει το δώρο της προσευχής ή της ψαλμωδίας, τότε περίμενε ακούραστα και θα το λάβεις».

Η προσευχή πρέπει να αρχίζει με δάκρυα και θλίψη. Εν τούτοις, η υπερβολή δεν αρμόζει στην προσευχή· γιατί υπάρχει φόβος μήπως έτσι το μέσον αποφυγής των παθών μετατραπεί το ίδιο σε πάθος. Γιατί ο Θεός δεν είναι μόνο οργίλος ή αυστηρός, αλλά ο Θεός είναι πρώτ' απ' όλα φιλεύσπλαχνος, και είναι αγάπη. «Αλλά πολλοί, όταν χύνουν δάκρυα για τις αμαρτίες τους, ξεχνούν το σκοπό των δακρύων, και χάνουν το νου τους και τη μετριοπάθειά τους». Αυτό είναι μια ψεύτικη και επικίνδυνη φρενίτιδα. Σιωπή και λήθη χρειάζονται στην προσευχή — ο νους πρέπει να γίνει κουφός και βουβός. Αυτό δεν είναι εύκολο: κατά την προσευχή οι δαίμονες προσπαθούν να εξάψουν τη μνήμη, ακόμα και για κάτι αναγκαίο, ώστε έτσι να αποσπάσουν την προσοχή. Η λύπη και οι μοχθηρές μνήμες εμποδίζουν πάρα πολύ τον άνθρωπο.

Δεν πρέπει να προσεύχεται κανείς για την εκπλήρωση των επιθυμιών του· αυτό θα σήμαινε ότι προσπαθεί παράλογα να εξαναγκάσει το θέλημα τού Θεού. Μια αληθινή προσευχή είναι πάντα το «Γεννηθήτω το θέλημά σου», γιατί το θέλημα τού Θεού είναι η ίδια η αγαθότητα. Και όχι μόνο για τον εαυτό του αλλά και για κάθε συνάνθρωπο, κατά μίμηση των γενικών αιτημάτων προς τους αγγέλους (βλέπε Αγ.

Ιωάννη τον Χρυσόστομο, όπου αυτή η ιδέα εκφράζεται με μεγαλύτερη ακόμα οξύτητα). Η προσευχή είναι συνομιλία με τον Θεό. Γι' αυτό, για να προσευχηθεί κανείς χρειάζεται απάθεια, κουφότητα, και μια έλλειψη δεκτικότητας κοσμικών διεγέρσεων.

Αλλά μόνη της η απάθεια δεν αρκεί. Ο νους μπορεί να σταματά μόνο σε ιδέες, και να διαλογίζεται τους νόμους των πραγμάτων, έστω κι αν αυτοί οι νόμοι είναι διανοητικής φύσεως. Είναι κι αυτοί πολυπληθείς και γι' αυτό προκαλούν σύγχυση στη σκέψη. Τότε ο νους δεν βλέπει τον τέλειο τόπο όπου κατοικεί ο Θεός.

Στην καθαρή προσευχή δεν υπάρχει χώρος για τη φαντασία. «Στην προσευχή, μην σαβανώνεις τον Θεό σε καμιά εικόνα, και μην επιτρέπεις στο νου σου να υποθέσει καμιά όψη, αλλά προσέγγισε τον Άυλον αύλως, και ενώσου μαζί του». Οι εικόνες είναι απατηλές, γιατί ο Θεός είναι πιο πάνω από την εικόνα που έχει όρια. Ο Θεός κατανοείται με ανεικονική γνώση. «Αν θέλεις να δεις το πρόσωπο του Ουράνιου Πατέρα, μη ζητάς με κανένα τρόπο στην προσευχή μια εικόνα. Μην επιθυμείς να δεις αισθητά τους Αγγέλους ή τις Κυριότητες ή το Χριστό, μήπως διασαλευθεί ο νους σου και νομίσει το λύκο ως ποιμένα και λατρεύσει εχθρικούς δαίμονες. Η αρχή της απάτης είναι η ματαιοφροσύνη τού νου. Ένας νους που κινείται από ματαιοφροσύνη προσπαθεί να περιγράψει ή να νοήσει τον Θεό μέσα από κάποια εικόνα ή σκιαγραφία».

Η προσευχή είναι πάντα μια «δοκιμασία». Η οδός προς τα ύψη της ανεικονικής θεωρίας περνά μέσα από αγώνα και λύπη. Αλλά η προσευχή στεφανώνεται με χαρά που είναι μεγαλύτερη από κάθε άλλη χαρά, και μόνο η άνωθεν χαρά είναι αξιόπιστο κριτήριο της αληθινής προσευχής. Μια «θαυμαστή αμοιβαιότητα» πραγματοποιείται στην προσευχή, και μια πραγματικότητα ελευθερίας, παροχής αναπτύξεως, αγάπης. Θα πρέπει να προστεθεί ότι η αληθινή προσευχή είναι δυνατή μόνο με ταπείνωση, με αγάπη για όλους και για όλα. Εδώ η απάρνηση φθάνει την πληρότητά της η επιτυχία κάποιου άλλου πρέπει να γίνει τόσο επιθυμητή και αιτία χαράς όσο η δική του επιτυχία, και στον καθένα πρέπει κανείς να βλέπει τον εαυτό του. «Εκείνος ο μοναχός είναι μακάριος που αναγνωρίζει κάθε άνθρωπο ως Θεό μετά τον Θεό», και θέτει τον εαυτό του τελευταίο απ' όλους.

Η προσευχή είναι συνομιλία με τον Θεό. Η σπουδαιότητα της προσευχής έγκειται στο γεγονός ότι κατ' αυτήν ο Θεός κατεβαίνει και αρχίζει να μιλά στις ψυχές. «Αγιασθήτω το όνομά σου! Ελθέτω η βασιλεία Σου!». Αυτό σημαίνει: ελθέ Άγιο Πνεύμα, ελθέ Υιέ Μονογενές! (βλέπε Αγ. Γρηγόριο Νύσσης).

Το κορύφωμα της προσευχής είναι θεοφάνεια, και μάλιστα τριαδική θεοφάνεια. «Αν είσαι θεολόγος, θα προσευχηθείς σωστά. Και αν προσευχηθείς σωστά, είσαι

θεολόγος». Την εποχή τού σεβάσμιου Νείλου όπως και νωρίτερα το «θεολογείν» σήμαινε ακριβώς το να προσπαθεί κανείς να εννοήσει τον Θεό στην Τριαδικότητά του.

Πηγή: Απόσπασμα από το βιβλίο: «Οι Βυζαντινοί Ασκητικοί και Πνευματικοί Πατέρες». (Μετάφραση Παναγιώτη Κ. Πάλλη. Εκδόσεις Πουρναρά. Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 295-302).

(Τίτλος πρωτοτύπου: The Byzantine Ascetic and Spiritual Fathers. © BUCHERVERTRIEBSANSTALT. © 1992 Για την ελληνική γλώσσα Πουρναράς Παναγιώτης Καστριτσίου 12 Θεσσαλονίκη ISBN: 960-242-031-6).

Πηγή: oodegr.co